

Formanden: Uden for dagsordenen giver jeg ordet til den højtærede kirkeminister, der vil give tinget en tidligere anmeldt redegørelse.

Kirkeministeren (Bodil Koch): Lad mig begynde med endnu en gang at takke det ærede medlem hr. Damsgaard, fordi han har foranlediget, at jeg får anledning til også her i folketinget at redegøre for problemet vedrørende de tyske krigsgrave. Ganske vist har jeg også tidligere redegjort for denne sag under en spørgetid i det høje ting, men da den stadig er genstand for megen omtale og en stadig mere hidsig omtale i dagspressen, mener jeg det rigtigst at give en lidt mere udførlig redegørelse for indholdet af overenskomsten mellem den danske regering og Forbundsrepublikken Tysklands regering vedrørende de her i landet værende tyske krigsgrave fra den anden verdenskrig og for det arbejde med samlingen af disse grave, som er iværksat i henhold til overenskomsten. Det er mit håb, at jeg hermed kan bidrage til at klare de undertiden noget forvirrede begreber om denne sag i den offentlige debat.

Om overenskomstens tilblivelse skal jeg blot nævne, at den er blevet til som resultatet af mange års forhandlinger i udenrigsministeriet mellem danske og tyske myndigheder, idet man fra tysk side på et tidligt tidspunkt tog det spørgsmål op, hvordan man skulle forholde sig med hensyn til fornyelse og vedligeholdelse af de tyske grave efter udløbet af det tidsrum — den fredningsperiode på 20 år — hvori den danske stat havde påtaget sig at indestå for udgifterne til opretholdelse og vedligeholdelse af de pågældende grave.

Under forhandlingerne rejste man fra dansk side spørgsmålet om tilbageføring til Tyskland af de tyske krigsdøde. Det kunne man dog ikke indgå på fra tysk side af hensyn til konsekvenserne i forhold til en række andre lande. Derimod fremsattes fra tysk side et stærkt ønske om, at gravene, der var spredt på ca. 475 forskellige steder, måtte blive samlet på nogle ganske få, centralt beliggende steder på tilsvarende måde, som det efter krigen er sket med de tyske grave i en række lande, f. eks. Norge, England og Frankrig. Derved ville det blive lettere for de tyske pårørende at besøge

gravene, og der kunne skabes bedre mulighed for tilsyn med og vedligeholdelse af gravstederne, når ansvaret for gravene efter fredningsperioden overgik til Tyskland.

Forhandlingerne resulterede som bekendt i indgåelse af den overenskomst, som blev underskrevet den 3. oktober 1962, og som i korte træk går ud på, at den danske regering forpligter sig til at medvirke til, at de tyske krigsdøde — soldater og flygtninge — fra sidste verdenskrig samles på et mindre antal kirkegårde, hvor der i forvejen er begravet tyske krigsdøde, idet man fra dansk side ikke fandt at kunne indvillige i oprettelsen af nye, rent tyske kirkegårde.

I overenskomsten blev det ikke fastsat, hvor gravene skal samles. Det blev hen-skuddt til senere forhandling mellem kirkeministeriet og den tyske krigsgravsorganisation. Under de derpå følgende forhandlinger var det fra tysk side oprindeligt ønsket, at gravene som sagt skulle samles på ganske få steder. Tallet 10 blev nævnt. Imidlertid er man senere nået til enighed om, at gravene samles på 30 steder, og da $\frac{4}{5}$ af de tyske krigsdøde i forvejen ligger begravet disse steder og således ikke skal flyttes, har man derved — som ønsket fra dansk side — opnået at begrænse flytningerne meget betydeligt.

Antallet af tyske krigsdøde, der ligger begravet her i landet, andrager ca. 26.000, nogenlunde ligeligt fordelt mellem Jylland og øerne. Arbejdet med sammendragning af de spredte grave er opdelt i to etaper.

Første etape, som omfatter øerne, påregnes afsluttet i indeværende måned bortset fra ganske enkelte steder, bl. a. Birkerød, hvor særlige forhold gør sig gældende. Herefter vil de tyske grave inden for dette område være samlet på 15 kirkegårde. Et enkelt sted ligger gravene dog uden for kirkegårdsmuren. Der vil antagelig i nær fremtid blive truffet aftale om, hvor de tyske grave skal opretholdes og samles i Jylland. Det bliver — ligesom på øerne — ca. 15 steder.

Alle udgifter vedrørende flytningen betales af Tyskland. Ligeledes har Tyskland forpligtet sig til at betale for den gravstedsjord, der benyttes, men de fleste kirkegårdsbestyrelser gør ikke krav på betaling herfor. Derimod vil der nok som regel blive